

XV.

BARTHA MIKLÓS BESZÉDE.

1885. márczius 15-én.

Uraim és hölgyeim!

Az a körülmény, hogy Kolozsvár polgárainak hazafias érzülete néhány év óta állandólag megünnepli 1848 márczius 15-dikét, teljesen felment engem e nap eseményeinek felsorolásától. A történelem szemüvegén, hivatottabb egyének méltatták már e napot. Ezuttal én arra veszek alkalmat, hogy megemlitsem ama nagy időnek egy elvi momentumát s rá mutassak arra a hagyatékra, melyet e naptól örököltünk. E hagyaték iránt lépten-nyomon hűtlenséget fedezek föl s aggályaim csak fokozódni fognak, ha önök is egyetértenek velem, mert bebizonyulna, hogy nem én látok sötétben, hanem a korszaknak egy nagy eszméje homályosult el láthatárunkon.

1848 márczius 15-dike adta meg a lökést, hogy

szabaddá legyen a föld — e bölcsőt, kenyeret és sirt adó föld; hogy szabaddá legyen a gondolat szóban és írásban — a gondolat, mely életet lehel a dolgokba s mely nélkül csupa árnyék lenne mindaz, a mit látunk; hogy szabaddá legyen az ember, a robot megszüntetése által és testvérek legyünk mindannyian a jogegyenlőség halhatatlan dogmája által. Ugy hiszem ebben áll az átalakulásnak tulajdonképpeni jelentősége. Igaz, a parlamentarizmus szintén korszakot záró és korszakot kezdő tény, hanem ez mégis csak inkább forma kérdés s évfordulónk valódi lényege az, hogy Magyarország népe új utat vert magának a történelem talaján a szabadság és egyenlőség által, s a polgáriassult világnak nemcsak ruháját ölté magára a parlamentarizmusban, hanem eszméit, küzdelmeit, aggályait és győzelmeit is magáévé tette a demokráciában.

E drága földet csak egyszer hóditotta meg nemzetünk, de hogy megtarthassa, két izben kellett itt gyökeret vernie: Szent István alatt a kereszténységgel és 1848-ban a jogegyenlőséggel. Az első tény nélkül nem tört volna meg minket az európai általános civilizáció; a második nélkül nem tört volna meg a solidaritás ama szelleme, mely az európai népeket, miként a földgömböt a légkör láthatatlanul, de el nem választhatólag karolja át.

Minket még csak 37 év választ el az ujjá születés e napjától s már is úgy tekintünk rá, mint egy kiapadhatatlan fényforrásra és én meg vagyok győződve, hogy e nap oly mély nyomokat vágott a törté-

nelem tábláján, hogy az látható lesz mindenkor nemzedékről-nemzedékre, az idők végéig.

E nyom jelöli meg a mi utunkat s ez fog irányt adni az eljövendő utódoknak is. A pesti városházban proklamált pontok Magyarország tiz parancsolatává lettek, s az a szelet papir, melyre a márczius 15-diki ifjuság a maga kívánságait följegyezte, nemzetünk köztáblájává vált.

Vajjon őrizzük-e e nap iránt sziveinkben a kegyeletet, gondolatainkban az összhangot, cselekedeteinkben a hűséget?

Gyakran űzöm el magamtól e kérdést és mindig visszatér, mintha lázálomban volnék s szobám falából szörnyetegek lépnének elé.

Egyenlők a jogban: ime az érem egyik fele; egyenlők a kötelességekben: ime az érem másik fele.

Óh, az előbbiben nincs semmi hiba! A magyar állam gondoskodik, hogy a jogegyenlőség mindenkire nézve egyenlő arányokban szórja áldásait; hazánk lakószöke pedig kivétel nélkül és aggálytalanul fogadják el magukra nézve ezt az áldást. Senkinek sem jut eszébe így szólani: én tót vagyok, — nem akarok egyenlő lenni; én román vagyok, — megvetem a törvények védelmét; én szász vagyok — nem veszem igénybe polgári jogaimat.

Hanem az érem másik oldala már megütökeözéseket kelt. Hogyan? Magyar állampolgár létemre türjem a magyar hatóságokat?! Az érem másik fele a kötelesség. Ebből nem vesszük ki részünket azzal a hűséggel,

melylyel a hazának tartozunk. Annyit igenis megteszünk, a mennyit muszáj, de — részben legalább — annyit nem teszünk meg, a mennyit kell.

Mintha a csodák országában lalnánk. Mert az nem unikum, hogy több nyelvcsalád létezzék egy hazában, de azért azok együttvéve egy politikai nemzetet alkossanak; hanem az a mi nálunk történik, hogy ugyanazon haza polgárai, ugyanazon jogokkal, tisztán a nyelvkülömbőség miatt, idegenekül tekintsek egymást, ez már valóban unikum. Unikum, hogy történetiróik külön multat alkotnak, költőik külön aspirációknak adjanak kifejezést és érzelmvilágukban és kulturájukban arra törekedjenek, hogy lehetőleg mind széttörjék a solidaritás kapcsait.

E szomorú tényért isten és világ előtt, hazánknak nem magyar ajkú polgárait sulyosodik a felelősség. Ők azok, kik nem veszik ki a maguk részét a haza iránt való kötelességekből; ők azok, kiknek szava elnémul, mikor a hazaszeretetről kell vallomást tenni; ők azok, kik külön társadalmat, külön egyleti életet, külön faji politikát akarnak teremteni s ekként az állam egységes testét darabokra marcangolni!

Az emberi haladás nagy és halhatatlan geniusza meglebbentette százados szárnyait hazánk fölött és a magyar nemesség, a lemondásnak egész hatalmával, az akarata teljes egységével, miként a próféta, a ki érzi korszakának ütérvéreseit, s látja az eljövendő idők kérdéseit — felállott mozdulatlan üléséből és így szólott:

Egyedül birtam a jogokat s ennek fejében, közel

ezer év viszontagságai között meg is védelmeztem a Kárpátok között elterülő szent földet. Karom még nem lankadt el, de szívem megtermékenyült a humanizmus-tól s eszem megvilágosodott a korszak szellemétől. Ime kiterjesztem jogaimat mindenkire — magyarra és románra, katolikusra és protestánsra; legyen mindenik szabad, miként én vagyok s aztán jertek és igaz testvérekül építsük tovább a haza épületét. Én hiven teljesítettem azt a honvédő kötelességet, melyet a jogélvezet ruházott reám: hát oszoljék meg és terjedjen ki e pillanattól fogva a kötelesség is, miként megoszlott és kiterjedt a jog. Hazánk lakószói nem mindannyian értették meg e szent beszédet. A magyar nemesség a testvériség utját jelölte ki számunkra, de ők fölfegyverkeztek, hogy az ősök miatt az ivadékon, az idők miatt az eszmén álljanak boszut.

Szomorú tévedés volt ez, melyre mi, ha hűtlenek nem akarunk lenni a márcziusi elvekhez, testvéries érzelemmel borítjuk a feledés fátyolát. És újból hangoztatjuk:

Jertek, építsük ki e hazát vállvetett erővel; szeresétek azt, mert hiszen a tietek is; tegyétek virágzóvá, mert hiszen titeket is oltalmaz! Hol kapjátok meg szülőitek sirhalmait, játszótársatok műhelyét, kedvesetek hajlékát — ha van itt e hazában? Honnan intenek felétek az emlékezetnek szelid árnyai és honnan mosolyog felétek a jövődönnek minden reménye — ha nem e közös földnek bérczeiből, vizeiből, völgyeiből és mezőiről? Panaszotok van? Hát mondjátok el, világít-

satok fel, győzzetek meg, — de az agyarkodás nem argumentum, a gyűlölet nem meggyőződés, az állítás nem tény.

Megfoghatatlan és végzetes tévedést észlelünk mindkét oldalon. A helyett, hogy a jó békesség feltételeit kutatnók, miként a vizbefuló a szalmaszálhoz, bele kapaszkodunk egy idegen hatalomba, s mi magyarok ezt mondjuk: szükségünk van ama hatalomra, mert megvédelmez minket a nemzetiségektől; viszont idegen ajku honfitársaink így szólnak: szükségünk van Ausztriára, mert megvédelmez minket a magyaroktól.

Szerencsétlen gondolat! Igazi szalmaszálba kapaszkodás! Nem akarjuk látni, hogy önmagát sem tudja megvédeni; hogy a politikai pártok ott a nemzeti ségi elvek szerint alakulnak, a mivel már is megrontották a parlamenti rendszert s felbomlással fenyegetik saját állami életüket.

A feladat bölcsessége abban áll, hogy találkozás pontokat keressünk, s mi elég botorul a botrány követet keressük föl. A magyar egylet*) eszméje, ugy a miként az az erdélyi részekben kontemplálva van, hitem szerint az első helyes lépés, e végzetes tévedések eloszlatására. Ha hálózata elér az iskolákba, az irodákba, a műhelyekbe és a kunyhókba és ha a hálónak minden szála magával viszi a testvéries érzületnek és a felvilágosodás gondolalának egy-egy sugarát, akkor majd megértjük egymást, mert mindenki megfogja érteni, hogy

*) E. M. K. E.

e helyre mást, mint magyar államot alkotni, erkölcsi és fizikai lehetetlenség, hogy az egyéni jogok egyenlőségén kívül semmit sem követelhet józanul egy nemzetiség sem és hogy az a faj, melynek érzéke és fogékonysága van a szabadság intézményei iránt, nem cserélheti föl a magyar hegemoniát sem az osztrák, sem a muszka hatalommal. Már pedig más választása nem lehetne.

Az 1848. márcziusi eszmék részünkre a békés munka utját jelölték ki, hogy az új korszak új igényei szerint építsük meg a magyar államot. Nemzetiségeink nem akarják megérteni a történelmi parancsszót.

A napokban gyűjtötták meg a tömjénfüstöt a Hora és Kloska emlékének. Pedig azok lázadók voltak, kezükben fegyverrel. A magyar egylet feladata lesz megérteni velük, hogy a vér korszaka immár lejárt, s mindnyájunkra nézve elkövetkezett a verejték korszaka.

És a magyar társadalom? Vajjon hű maradt-e az a márcziusi elvekhez? Nem tűnedeznek-e elő minden zúgból a hanyatlás jelei? A felelet elszomorít és aggodalmat kelt.

E nap emlékezete éppen azért világít be a jövőbe, miként egy tűzoszlop az oczeán ködébe, mivel kijelölte a nemzeti egység utját. Az egységét, — nem az elvekben, a vallásban, a nyelvben, hanem — az állam meghatározási czélokban. A márcziusi eszmék reánk a természeti törvények erejével és kéréletlenségével nehezednek. E napnak hatása alatt, alkotmányunk bástyái egyszerre annyira künnebb tolattak, hogy a vár 14

millió szabaddá lett embert fogadhatott be. Soha, a világnak egyetlen népe sem proklamálta ennél hatalmasabb ténnyel, a maga szilárd akaratát az egység felé. Az osztályokat alkotó, az embereket elkülönítő válaszfalak, e megkövesedett szörnyetegek, melyek szilárdan állottak a századok viharai között, az általános lelkesedésnek örömrivalgását nem bírták ki s olvadékonynak bizonyultak a testvériség melegének kisugárzása alatt, miként a márcziusi hó a verőfényes oldalon. Mit keres hát most nálunk a visszaesésnek az a számtalan ténye, mely lépten-nyomon jelentkezik társadalmunkban?

Látjuk a visszaesést a divatban, a gondolatokban, az izlésben és az eszmékben, mintha csak új hite keletkeznék társadalmunknak, rosszabb és sötétebb az előbbinél. Külömbiséget kezdünk tenni ember és ember közt, a helyett, hogy a szolgálat és szolgálat között tennők meg a különbséget. A társadalom fokozataiban, az állapotok egyenlőtlensége kezdi maga után vonni a jogosultságok egyenlőtlenségét.

Izlésünkben régen elfeledett szörnyetegek jelentkeznek. A nemes arányok, a gondos árnyéklatok tűnedezőben vannak, s a természetellenes, idomtalan és szögletes alakok lépnek előtérbe. A minták eme kezdetleges vonaljai jól illettek a maguk eredeti századához, a mikor minden sötét volt, — az utcza, melytől el volt zárva a nap-sugár; az épület, melynek ablakait rácsozat árnyalta be; az eszme, mely az ó világ klasszikus koponyáival együtt mély sirba volt temetve és az emberiség útja, mely a babona homályában vérnyomok között huzódik

el Nyugateurópától Palesztináig. A sötétség szüli a li-
dérczet, a boszorkányt, az ördögöt és a manót. Nem
csoda tehát, ha ezen általános sötétség megszülte a czi-
merek griffjeit és sárkányait és az osztálykülömbég-
nek valamennyi ördögét — az elzárkozott czehet, a kul-
csos várost, a hűbért és az oligarchia bagolyfészkei-
t. De mit keresnek e torzalakok minálunk most — most,
midőn a nap besugárzik mindenüvé, midőn a sajtósza-
badsággal beteljesült a gondolatok megváltása, miként
a demokráciával beteljesült az egyenlőség s midőn a
testvériség diadalt ül a humanizmus által?

Hogyan történik az, hogy századunk általános vi-
lágossága nem perzseli ki e torzalakok szemét? Hiszen
a gőznek és villanynak e korszaka, úgy néz ki, mintha
az emberiség alkotó ereje egész világrészeket, a hala-
dásnak egy-egy műhelyévé rendezett volna be.

És mégis!

Minő csodás diszharmonia az, mely a figyelő em-
bert megzavarja hitében és reményeiben?

Nem beszélek a léhákról, kik kilincsről-kilincsré,
előszobáról-előszobára járnak, czimet és rangot kol-
dulnak, s munkában töltött életüket azzal hamisítják
meg, hogy öntudatuk helyett, rendjelen és czimer-
paizsban keresik vélt érdemük jutalmát. De beszélek
ama nagy és általános vonásokról, melyek néhány év
óta kirívó színekben domborodnak ki közéletünk ké-
péből. A ki ezt látja, nem tagadhatja a hanyatlást. A
prédikátumok szaporodnak mint a gomba; a czimer-

festők kitűnő üzletnek örvendenek; iparosaink szorgalmasok a kasztszellem megőrzésében s több féltékenységet tanusítanak ez iránt, mint műveiknek hirveve iránt. A vidéki középosztály elnevezést keresett és talált a »gentry« szóban; a honorácziórok mindinkább tömörülnek egy okleveles arisztokráciává — egy szóval mindenütt és mindenben láthatók azok a mesgyék, melyek a 48-ban összeolvadt társadalmat föltagolással fenyegetik.

Minket márczius 15-dike az eszmék egy bizonyos magaslatára helyezett, s társadalmunk agyrendszere gyengének mutatkozik, hogy vissza nem szédülve, a magasságban megtartsa magát.

Az emberi haladásnak van egy nagy tana, melyet St.-Simon így fejezett ki: chacun a sa capacité. Én e tant mindenütt megkapom, hol az emheri nem nagy tényekkel vagy nagy alakokkal revelálta magát. Megkapom e tan csiráját a Golgothán, hol az a megváltó vérével lett megöntözve; megkapom a statárium előtt, hol Gallileit vallatják; látom a Gréve téren kiemelkedni a vérnek és a könnynek párázatából; ott ragyog mint egy hollygótüz a márczius 15-iki emberhullámok kháosza fölött; és kihallom azt a nagysarlói győzelmes ágyuk bömböléséből.

Minden tehetség érvényesülhessen a maga képessége szerint: ez ama nagy tannak a fundamentuma. Egységes nemzet egységes társadalommal: ez ama nagy tannak a konzekvenziája.

Kimagyarázom magamat.

Ha a születés, rang, helyzet és foglalkozás szerint osztályozzuk az embereket, akkor eltagoltuk a testet s válaszfalakat emeltünk a tagok közé; s miután e válaszfalakat nem az egyén teremti, hanem az idő és az esély: a társadalom lépcsőzetét a vak sors talajára építettük fel. Az individuum helyett a fátum lép előtérbe; az európai civilizáció helyett Ázsiának minden előitélete.

A társadalomra nézve ez a szakadás állapota.

De ha a képesség, a végzett munka s az ezek alapján elért eredmény szabja meg kinek-kinek az állását, ha az értékét az egyéni szolgálatban és nem az egyéni helyzetben keressük: akkor egyenlő kulcsot használunk az emberek megmérésére s így lesznek majd jók és rosszak, eszesek és balgák, munkások és munkátlanok, de nem lesznek a haza testében külön tagok, külön célokkal, hanem csak külön alkatrészek, külön funkciókkal.

A társadalomra nézve ez az egység állapota.

Ezt az egységet látom én veszélyeztetve, ha hűtlenek leszünk a márczius 15-iki alapelvekhez. Egyelőre veszélyeztetve, később megbontva.

Már pedig a társadalmi bomlás ugyanabból a megmérgezett forrásból merít, amelyből a hanyatló államok a maguk elbukásának választóvizét merítették.

Vajha sötétet látnék! Vajha a demokrácia tana mélyebben gyökerezne társadalmunk talajában, mint a hogy azt én észlelem. Vajha ne lenne többé szükség, hogy a nemzeti ujjaszületés ez ünnepnapján a már-

cziusi elvek hagyatékának megőrzését hangsúlyozza az ünnepi szónok! Vajha elég bölcsek lennénk, hogy testvérek lehessünk az államépítés nehéz munkájában! Hogy mielőbb elmondhassuk: »Eljen az egységes haza a maga egységes társadalmával!«
